

ПОРТФОЛИОТО НА СТУДЕНТИТЕ В ПРЕХОДА ОТ ПРЕДДИПЛОМНАТА ПРАКТИКА КЪМ ПРОФЕСИОНАЛНАТА РЕАЛИЗАЦИЯ В ОБЛАСТТА НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Доц. д-р Светлана Ангелова

Нов български университет

Гл. ас. д-р Берджухи Йорданова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Целта на настоящата статия е да се осъществи сравнително проучване на мнението на студенти в специалност „Неформално образование“ във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“, за да се установи дали са устойчиви тенденции във връзка с изготвянето на портфолиото като рефлексивен и оценъчен инструмент. Проучването е проведено в рамките на две последователни години – през месец юни на акад. 2022/2023 г. след приключване на преддипломната практика на студентите и година след това с тях – през акад. 2023/2024 г. Съобразно поставената цел се формулират два изследователски въпроса: 1. Одобряват ли респондентите портфолиото в структурно и съдържателно отношение? 2. Одобряват ли респондентите разработването на идеен проект/задание като част от портфолиото? Инструментът за събиране на данни е полуструктурирано интервю с участниците в проучването, към отговорите на които се прилага контент-анализ спрямо конкретния изследователски въпрос. Резултатите показват, че са налице устойчиви тенденции в одобрението на портфолиото в структурно и съдържателно отношение, както и в разработването на заданието/идейния проект. Паралелно с това респондентите отправят препоръки за оптимизиране на портфолиото, които биха повлияли върху качеството и ефективността на практическото обучение като преход към професионалната реализация.

Ключови думи: портфолио; преддипломна практика; студенти; неформално образование; преход към професионална реализация

1. Въведение

Преходът „преддипломна практика в университета¹ – професионална реализация“ е едно от най-значимите събития в живота на всеки. Мисията на университета е да осигури адекватна подготовка на студентите си, за

да се реализират успешно на пазара на труда. Именно в университетската среда се задават ясни ориентири и нови парадигми за необходимите промени, способстващи адаптирането към очерталата се сложна обществено-икономическа ситуация на кризи и нестабилност. Ключова е ролята на преддипломната практика в подготовката на младите хора – в сферата на неформалното образование, това означава бъдещите специалисти да преодоляват предизвикателства и трудности, да се заявяват като професионално компетентни по отношение нуждата от създаване на гъвкави учебни среди, които да са личностно -ориентирани, проактивни, подкрепящи, социално-емоционални, приобщаващи. „В известна степен има по-голяма яснота, когато става въпрос за преддипломната практика, която има обобщаващ характер и е най-важната – практика на практиките“ (Gospodinov et al. 2024). Именно подготовката на бъдещите специалисти в университета и по време на преддипломната практика в частност трасира пътя към създаването на тези среди, като един от множеството маркери на пригодността за заетост в сектора „неформално образование“. Неформалното образование по същество „навлиза“ във формалното образование не от вчера, за да може да трансформира и преобразува неговите неработещи, нефункциониращи и безполезни практики, наложили се във времето и стереотипизирали прилагането на определени подходи, методи, ресурси. Но в наши дни, когато ученето продължава през целия живот с фокус върху формиране на житейски умения през XXI век, то придобива все по-важно значение в социално-икономически аспект. Логично, професионалната реализация на студентите като специалисти има ключова роля в тези процеси. Проучване на С. Николаева през 2018 г. показва, че във всички съществени и практически измерения на неформалното образование е налице осезаем напредък в страната ни. Конкретно, освен в разпознаваемите читалищни, извънкласни и извънучилищни дейности завършилите студенти се реализират успешно и в сферата на младежките дейности, заниманията с изкуства, социокултурната анимация, доброволството, както и обучението на деца и хора със специални образователни потребности (Nikolaeva 2018). Студентите от специалност „Неформално образование“ във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ се подготвят, за да се възползват от тези възможности в периода на следването си и след това – изготвянето на портфолио по време на преддипломната им практика е необходимата рефлексия върху университетската подготовка и нейните практико-приложни проекции в прехода към професионалната им реализация.

2. Цел, инструментариум и параметри на проучването

Целта на настоящата статия е да се осъществи сравнителен анализ на мнението на студенти в специалност „Неформално образование“ във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“, за да се установи

налище ли са устойчиви тенденции във връзка с изготвянето на портфолиото като рефлексивен и оценъчен инструмент. Портфолиото се представя чрез неговото съдържание, структура и процес по изготвянето му – всички те, съвкупно представящи цялостната визия за подготовката на студентите в прехода им от университета към професионалната им реализация в областта на неформалното образование. Дискусията в настоящата статия се базира на следните изследователски въпроси:

– Одобряват ли респондентите портфолиото в съдържателно и структурно отношение?

– Одобряват ли респондентите разработването на задание / идеен проект като част от портфолиото?

Проучването е проведено във връзка с необходимостта от повишаване ефективността на практическата подготовка на студентите от Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ и на тази основа успешната им професионална реализация в областта на неформалното образование. Периодът на изследване мнението на едни и същи респонденти е в рамките на две последователни академични години – 2022/2023 г. и 2023/2024 г., през месец юни. Участници в проучването през първата година са 16, а през втората 14, предвид това, че двама респонденти не са се отзовали на поканата за участие.

Инструментът за събиране на данни е полуструктурирано интервю като качествен изследователски метод, който се състои в събиране на данни за факти и представяния на мнения на студенти, открити по време на усетен обмен с преподаватели. Методът има за цел да установи възгледи на респондентите по гъвкав начин във връзка с определената изследователска цел (Bryman 2012). Конкретно във връзка с целта на настоящата статия се приема становището на L. Cohen, L. Manion and K. Morrison за прилагане на последователност от затворени и отворени въпроси, в които важно място заема въпросът „Защо?“ (Cohen et al. 2007) по отношение портфолиото в съдържателно и структурно отношение, като цяло, както и за разработването на задание и идеен проект. В допълнение към въпроса „Защо?“ при реализирането на интервюто се прилагат въпросите „Какво?“, „Как?“. Чрез качествения метод „полуструктурирано интервю“ бе „стеснен“ изборът на конкретни области и теми, свързани с портфолиото като инструмент от преддипломната практика на студентите. Анализът на въпросите се базира на приложението на контент-анализ на качествени данни, представени чрез протоколи от интервюто, съдържащи два важни компонента – представяне на преподавателя като интервюиращ и въпроси, които трябва да бъдат зададени на студентите (Rabionet, 2009), специално разработени за целта на настоящото изследване.

Въпросите за одобрението на респондентите са разпределени в типологично отношение, както следва:

- Прямо съдържанието и структурата на портфолиото.
- Прямо разработването на заданието / идейния проект.

Конкретно, одобрението на респондентите се представя чрез основни въпроси за всеки тип, както и чрез допълнителни въпроси, които са субординирани на основните и имат предназначението да уточнят в различни аспекти мнението на участниците в проучването. Общата преценка за одобрението се основава на обобщен анализ на представените отговори за двете последователни години, структурирани в съответствие с изследователските въпроси и сумарно представени по години, съобразно целта на настоящото изследване. Има се предвид и установяване доколко са устойчиви тенденциите в мненията на респондентите, изразени през първата година в сравнение с тези през втората. Настоящото проучване няма претенции за представителност, а по-скоро е ориентир относно насоките за оптимизиране на портфолиото като оценъчен и рефлексивен инструмент за завършващите студентите.

3. Резултати и дискусия

Преддипломната практика предоставя възможност на студентите от специалност „Неформално образование“ да приложат наученото – усвоените знания, формираните умения и компетентности, придобити в хода на обучението в сферата на неформалното образование за деца и възрастни, както и да я систематизират и обобщят. Подготовката им е в областта на педагогическите, психологическите, управленските, методическите, икономическите и правните дисциплини, в областта на организацията на образователни услуги за деца, юноши и възрастни, както и по отношение на консултирането и посредничеството в неформалното образование. Като очаквани резултати са заложили затвърждаване и усъвършенстване на умения за проучване, планиране, провеждане и оценяване на проведени обучения, умения за методическо разработване на занятия на теоретическо и практическо равнище, изследователски умения, умения за консултиране и посредничество, комуникативни умения, умения за работа с нормативни документи, организаторски умения, умения за саморефлексия.

Съобразно формулираните очаквани резултати от проведената преддипломна практика, студентите подлежат на оценяване – текущо и заключително, като изготвянето на портфолиото е част от тяхното заключително оценяване. Този тип оценяване се базира на качеството на представеното портфолио, на публичната презентация и на защитата на заданието / на идейния проект. По отношение на портфолиото се оценяват неговите елементи – всички необходими административни документи, разработки, продукти от дейността и оценъчни бланки. Административните документи в частност са свързани с регистриране присъствието на студента,

бланките образци, както и продуктите от дейността на студентите са за оценяване и самооценяване. Като основни разработки от дейността встъпват заданието / идейният проект. Заданието се подготвя и изпълнява от студенти, чиято практика се осъществява в образователна организация за неформално образование за деца, юноши и възрастни или за консултиране и посредничество в сферата на неформалното образование. Заданието включва подготовка и активно участие в реализиране на едно занятие, което е свързано с извършването на задачи по отношение на изследователска и проучвателна дейност, на планиране и реализация на занятието, както и на анализ и оценка на осъществените дейности. Друг продукт от практиката на студентите е идейният проект за обучения, събития и други дейност/и в сферата на неформално образование. Задължително условие е проектът да бъде съобразен с добри практики и тенденции, но и с конкретните условия според профила на институцията, където се осъществява индивидуалната преддипломна практика на студента.

В изследването са поканени да вземат участие общо 16 респонденти – от тях всички 16 се отзовават и участват в проучването през акад. 2022/2023 г., а през акад. 2023/2024 г. са 14. При анализа на разпределението по признака „възраст“ през двете последователни години прави впечатление, че участниците в проучването са хетерогенно разпределени по признака „възраст“ и през двете академични години, като най-много са представителите в диапазона до 25 години, но сред тях има представители и в други възрастови групи. Това показва, че интересът към специалността „Неформално образование“ е разновъзрастов и предвид възможностите, които се предоставят на завършилите за професионална реализация. Що се отнася до разпределението по признака „пол“, следва да се имат предвид феминизирането на специалността и последващото упражняване на професията – сред първата извадка 2-ма от изследваните са мъже и 14 – жени, а сред втората 1 е мъж и 13 са жени, което оказва, по един или друг начин, влияние върху преценката на респондентите по отношение на изследователските въпроси – става дума за спецификите по общуването с базовите партньори, вътрешни убеждения, нагласи и т.н.

Групата въпроси от № 1 до № 5 е свързана със събиране и анализ на данни за първия като типология изследователски въпрос, указващ одобрението на портфолиото в съдържателно и структурно отношение. Въпрос № 1 е един от основните: „Одобрявате ли структурата на портфолиото чрез последователността на неговите елементи? Аргументирайте се“, чиито възможни отговори са: а) Одобрявам структурата на портфолиото, защото...; б) Не одобрявам структурата на портфолиото, защото...; в) Колебая се в отговора си, защото... . Анализът на отговорите показва висока степен на одобрение на структурата на портфолиото в рамките и на двете групи

респонденти, участвали в изследването през двете последователни години. За акад. 2022/2023 г. 13 респонденти, или 81,25% от всички участници в изследването, са отговорили положително, аргументирайки се с това, че: „има подреденост в дейностите; точно, ясно структурирано е; полезно е, с примери (бланки) кое след кое следва; има ясна структура (задачи, идеен проект...), когато я разбера; подробно е; логично е; представено е точка по точка; точно, ясно, подробно, последователно“. Други 3-ма, или 18,75%, се колебаят, защото „Има елементи от административните документи, които са излишни“; „Не мога да преценя“; „Да остане само един график“. За акад. 2023/2024 г. 12 респонденти, или 85,71%, също са отговорили положително, като са извели еднотипни аргументи, допълвайки, „че е разбираемо какво да се прави и от кого да се попълва, както и че структурирането е отлично“. Други двама – 14,29% се колебаят, защото „Не съм достатъчно сигурна дали одобрявам структурата“; както и „Има излишни административни документи“. Сравнителният анализ на мненията на респондентите показва, че те одобряват структурата на портфолиото като последователност на елементите, които са зададени, и се наблюдава тенденция на устойчивост и през втората година.

Въпрос №2 е вторият от основните: „Какъв нов елемент бихте добавили в съдържанието на портфолиото?“. Той има за цел да провери мнението на студентите по отношение съдържанието на портфолиото във връзка с възможностите за неговото оптимизиране, както следва: а) приложение за оценка на дейността, подкрепата и комуникацията с базовия специалист; б) приложение за оценка на дейността, подкрепата и комуникацията с академичния наставник; в) протоколи от наблюдения на дейността в базовата институция – възпитателно и дидактически; г) план – визия за бъдещото развитие на институцията; д) друго, моля допълнете. За акад. 2022/2023 г. 7 студенти, или 43,75%, са изяви́ли желание за добавяне на план – визия за развитието на институцията. Има 2 предложения – 12,5%, за по-подробни указания относно изготвянето на портфолиото, които да улеснят студента. 4-ма студенти, или 25%, считат, че е необходимо приложение за оценка дейността, подкрепата и комуникацията с академичния наставник. Други 3-ма студенти – 18,75%, считат, че „нищо не трябва да се добавя“. За акад. 2023/2024 г. 6 респонденти, или 42,86%, са отговорили утвърдително за добавянето на план – визия. От друга страна, има 2 предложения – 12,5%, за по-подробни указания относно изработването на портфолиото, които да улеснят студента. Освен тях 3-ма респонденти – 21,43%, считат, че е необходимо да се добави приложение за оценка на дейността, подкрепата и комуникацията с базовия специалист и академичния наставник. Други 3-ма студенти, или 21,43%, считат, че нищо не трябва да се добавя. В обобщение следва да са уточни, че почти половината от всички участници в изследването предлагат добавянето на план – визия

за бъдещото развитие на институцията, което означава, че тази потенциална промяна би могла да бъде предмет на последващо обсъждане. Би било добре също да се помисли какво още да се включи в инструктажа за преддипломната практика и разработването на портфолиото в частност за улеснение на студентите. Налице е също устойчивост по отношение на предложенията на респондентите въз основа на данните от двете последователни години.

Въпрос № 3 – „Какви трудности срещнахте при изготвяне съдържанието на портфолиото?“, е отправен към студентите, за да се определи дали е необходима промяна в актуалното съдържание на портфолиото, така че то да осъществява адекватно своите функции на рефлексивен инструмент. Тук отговорите на респондентите/студентите са изключително разнородни. За акад. 2022/2023 г. 5-ма студенти, или 31,25%, от участниците в изследването заявяват, че техническата част ги е затруднила, конкретно спазването на сроковете при периодичния отчет; други 4-ма – 25%, определят като трудност множеството административни документи, които трябва да попълват; 3-ма – 18,75%, са определили като трудност различни аспекти на заданието – описанието, определянето на силните и слабите му страни, цялостното разбиране на заданието; 3-ма студенти, или 18,75%, споделят, че не са изпитвали никакви трудности, и 1 студент – 6,25%, не може да прецени дали е изпитвал трудности. През акад. 2023/2024 г. проведеното интервю с респондентите в тази му част затвърдява тенденциите за трудности при изготвяне съдържанието на портфолиото по отношение на административните документи и техническата част, определена като „тромава“ – общо 8 респонденти, или 61,54%, са изпитвали такива трудности. Като други трудности, респондентите определят разбирането на идейния проект – 2-ма, или 14,29%, както и на заданието – 1, или 7,14%. Освен тях 1 респондент, или 7,14%, като цяло трудно се ориентира в съдържанието на портфолиото, 1 – 7,14%, не одобрява въпросите за самооценка и още 1 студент – или 7,14%, не изпитва трудности при представяне на съдържанието на портфолиото. В този смисъл, би могло да се обърне внимание върху необходимостта от оптимизиране на административните документи, както и на техническото обезпечаване на портфолиото, които параметри преобладаващо затрудняват респондентите – участници в изследването. Тук също се наблюдава устойчивост в мненията на респондентите по отношение на зададения въпрос.

Въпрос № 4 е пряко насочен към мотивацията на респондентите за изработването на портфолио във връзка с тяхната професионалната реализация – „Какво в портфолиото Ви мотивира за успешна професионална реализация?“. Този въпрос е отворен, за да се спази заявеното по-горе изискване от L. Cohen, L. Manion & K. Morrison за комбиниране на затворени и отворени въпроси. Тук 13 от студентите, или 81,25%, през акад. 2022/2023 г. споделят, че са мотивирани по различни причини, сред които: на 2-ма, или на 12,5%,

изготвянето на портфолиото им помага да структурират по-добре дейността си. За други 3-ма, или за 18,75%, е мотивираща възможността да подредят знанията си, които са усвоили през годините, като по този начин са оценили кои са значимите знания за реализирането им в професионален план. 1 студент – 6,25%, счита, че го мотивира цялостно изработването на портфолио, а 4-ма, или 25%, заявяват, че най-значима стойност имат заданието и идейният проект, като административната част от портфолиото по-скоро ги демотивира. Други 3-ма студенти – 18,75%, споделят, че чрез портфолиото придобиват представа за възможностите, проблемите и трудностите в бъдещата си професионална реализация. Следва да се отбележи обаче, че за други 3-ма студенти – 18,75%, портфолиото не е мотивиращо и стимулиращо, защото „не си представям, че в такива детайли трябва да разработвам идеен проект и задание в моята работа“, „Цялата тази документация е по-скоро демотивираща“, както и че „е необходимо по-кратко представяне на портфолиото“. За акад. 2023/2024 г. 10 респонденти, или 71,43%, също извеждат различни причини за мотивацията си при изработването на портфолиото и в частност: 1 участник в изследването, или 6,25%, споделя, че „след като видиш колко страници си написал, няма невъзможни неща“, друг – 6,25%, „Това вече си го правим и другата година ще продължим, като го описвам, го виждам по-ясно и мога да го подобра“; трети – 6,25%: „Беше предизвикателство за мен. Откъсна ме от ежедневието, правих неща, които не правя всеки ден“. 3-ма студенти, или 21,43%, определят мотивацията си най-вече на базата на разработването на заданието и идейния проект; други 4-ма – 28,57%, споделят, че „се свързват знанията с практиката“, „теорията с практиката“, „уменията с реалността“. Тук 1 респондент – 6,25%, изразява мнение, че не е мотивиран, защото „никой няма да прави такова портфолио, ако тръгне да се реализира, и че административната работа с деца, която отнема от времето за работата с деца, не бива да е толкова подробно зададена и не толкова научно“. В обобщение, участниците в изследването, като цяло, са мотивирани в разработването на портфолиото. Водещи аргументи са включването на задание / идеен проект поради това, че допринася за структурирането на дейностите, също възможността да се ориентират в професионалната си реализация, и т.н. Тук се наблюдава устойчива тенденция в отговорите на участниците в изследването през двете последователни години.

Въпрос № 5 има за цел да провери творческите нагласи и търсения на участниците в изследването: „Какъв е Вашият интерес към предоставяне на повече възможности за себеизразяване и творческо мислене във връзка с портфолиото, като например по отношение на а) опаковане, б) комплектоване, в) визуално разграничаване на портфолиото – цветово, графично и др., г) друго, моля допълнете...“. За акад. 2022/2023 г. 3-ма студенти – 18,75%, са отговорили, че биха били доволни, ако им се предостави възмож-

ност индивидуално да определят как да бъде комплектувано портфолиото, защото „обичам да правя сама нещата“, „харесва ми да бъде различна“, „имам собствен стил“. По 1 студент – 6,25%, предлага да има възможност за добавяне на изображения или схеми. 3-ма студенти имат интерес към използването на различни цветове при комплектуването на портфолиото, за да се разграничават отделните му елементи. Други 7, или 43,75%, в отговор „г) друго, моля допълнете“ считат, че не е необходимо да бъдат предоставяни такива възможности, като се аргументират, че не проявяват такъв интерес. За акад. 2023/2024 г. интервюто с респондентите затвърдява тенденциите, очертани през предходната година – 7 от тях, или 50%, нямат интерес към повече възможности за себеизразяване и творческо мислене чрез опаковане, комплектуване или някакъв тип визуално разграничаване на портфолиото. Един респондент, или 7,14 %, има интерес към добавяне на карти и повече изображения, също 1 – 7,14%, към всяка една от възможностите, 3-ма, или 21,43%, към комплектуването, по 1 – съответно по 7,14%, към добавянето на грамота и необходимостта от графичен дизайн на портфолиото. В обобщение, може да се обсъди предоставяне на свободен избор на респондента относно това как, по какъв начин да оформят и комплектуват портфолиото, така че да проявят повече творчество и възможности за себеизразяване. Тук също се затвърдяват тенденциите за устойчивост в мненията на участниците в проучването.

Вторият изследователски въпрос – „Одобряват ли респондентите разработването на задание/идеен проект като част от портфолиото?“, обхваща втората група въпроси от № 6 до № 10, която е свързана със събиране и анализ на данни. Въпрос № 6 е основен: „Одобрявате ли разработването на идеен проект/задание като част от портфолиото?“ чрез възможните отговори: а) одобрявам разработването им, защото...; б) не одобрявам разработването им, защото...; в) колебая се в отговора си, защото... . За акад. 2022/2023 г. 11 студенти – 68,75%, са отговорили положително, като са конкретизирали, че „Практически е приложимо описаното на теория“, като „ми дава практически опит“, „имам повече свобода да покажа интереси и развитие“, „развивам уменията и способностите си“, „мога да изразявам свободно себе си“, „важно е да се самооценявам“, „дава ми обратна връзка какво съм работила и как се справям“, „дава ми нови идеи“. Други 3-ма – 18,75%, не одобряват, считайки, че „някой може да ти открадне идеята“, „твърде сложно е“, както и че „отнема много време“. 2-ма студенти – 12,5%, се колебаят, защото в една или друга степен не са убедени в предимствата на заданието и идейния проект. За акад. 2023/2024 г. също 11 респонденти – 78,57%, са изразили положително отношение към възложените задачи – задание и идеен проект. Други 2-ма – 14,29%, не одобряват задачите, защото имат други интереси и са се насочили към други области. 1 студент – 7,14%, се колебае, защото не е сигурен дали би

било добре да има точно такъв тип задачи. В този смисъл може да се обобщи, че преобладаващата част от респондентите устойчиво одобряват заданието и идейния проект като част от портфолиото на преддипломната практика – анализът на мненията на студентите показва висок процент на одобрение в рамките и на двете групи участници в изследвания период.

Този основен въпрос се представя чрез допълващи и конкретизиращи въпроси. Сред тях е въпрос № 7: „Какъв би трябвало да е идейният проект/заданието, ако зависеше от Вас?“. Отговорите тук са представят, както следва: за акад. 2022/2023 г., 3-ма студенти – 18,75%, определят това да е уъркшоп; по 1 студент (общо 6-има), или по 6,25%, изразяват мнение това да е тренинг, ателие, празнично събитие, базар, изложба, екскурзия. Други 5-има или 31,25%, предпочитат планиране на курс и по 1 студент (общо 2-ма), или по 6,25%, предлагат да има повече възможности в институцията, така че те да може да избират измежду различни варианти съобразно интересите си. За акад. 2023/2024 г., 4-ма респонденти – 28,57%, избират също уъркшоп; други 2-ма – 14,29%, ателие; 3-ма – 21,43%, празнично събитие или изложба, и 2-ма – 14,29%, предлагат възможност за свободен избор измежду предложенията, вкл. кръжок, разходки, базар, изнесено обучение и др. Накрая, 3-ма респонденти, или 21,43%, предпочитат да се предостави възможност в писмените инструкции да правят избор спрямо своите интереси. Като цяло, прави впечатление, че в устойчив аспект участниците в проучването имат различни идеи за себеизразяване и в този смисъл би било удовлетворяващо за тях да се осигурят възможности за свободен избор от предварителен списък при реализиране на тези идеи.

Въпрос № 8 – „Какви трудности срещнахте при разработването на заданието / идейния проект?“, е насочен към това студентите да направят преценка на трудностите и на тази основа да се осъществи промяна в случай на необходимост в бъдеще. Възможните отговори тук са: а) определяне на цели и задачи; б) методи; в) средства; г) тематично разпределение; д) финансов план; е) реклама; ж) перспективи; з) други. За акад. 2022/2023 г. отговорите на студентите се разпределят, както следва: 11 студенти, или 68,75%, са се затруднили при дефиниране на целите и задачите; 3-ма, или 18,75%, при определяне на силните и слабите страни и във финансовия план; 2-ма, или 12,5%, при определяне методите за възпитание и обучение, и 2 човека, или 12,5%, при определяне на средствата. За акад. 2023/2024 г., мненията на респондентите се разпределят, както следва: 8 от тях, или 57,14%, са се затруднили при определяне на целите и задачите; по 2-ма (общо 4-ма) – 14,29%, при определяне на методите на обучение и възпитание и на средствата. Други трудности, които се посочват от 2-ма от респондентите – 14,29%, са при идентифициране на възрастови особености, при по-подробното разписване на индивидуалните планове. Като цяло, може да се обобщи, че респондентите

изпитват трудности в най-голяма степен при определяне на целите и задачите по време на организацията на работата, конкретно при включването в дейността на базовата институция по време на преддипломната практика и тези трудности показват устойчива тенденция.

Въпрос № 9 – „Какво в разработването на идеен проект/задание Ви мотивира за бъдеща професионална реализация в сферата на неформалното образование?“, поставя акцент върху мотивацията на респондентите. Разпределението на отговорите е, както следва: общо 15 студенти, или 93,75%, студенти са представили разнородни отговори, сред които: „за мен е важно знанията в идейния проект да се преподават на децата (екологично възпитание); „Заданието и идейният проект осигуряват саморефлексия и творчество“; „Мотивира ме представянето на визия какво бих правил в сферата на неформалното образование“; „Дава ми възможност да изразя идеите си нагледно и да ги осъществя“; „Работя с конкретна методика, практики и др.“; „Осигурява възможности за креативност и творчество“; „Искам да се занимавам с това“; „Могат да се родят добри идеи, които да се използват в практиката“; „Могат да бъдат осъществени в бъдеще“. 1 студент, или 6,25%, изказва мнение, че не може да прецени. За акад. 2023/2024 г. мненията се разпределят в малко по-различни съотношения. 10 респонденти, или 71,43%, определят различни аспекти на мотивацията: „Фокусира ти вниманието върху нещо, което можеш да произведеш“; „Искам да ги приложа (заданието и идейния проект, б.а.) на практика дори не само в базовата институция, а по-принцип“; „Може занапред да се занимавам изцяло с идейния проект“; „Хубаво е да има в бъдеще такива проекти“; „Като си видял какво трябва, на практика е по-лесно“; „Когато е написано, е много по-лесно приложимо“; „Специалността ми харесва и ми дава нови знания“. Други 4-ма респонденти – 28,57%, споделят, че по-скоро не са мотивирани, имат други интереси, насочили са се към нещо друго, както и че не биха се реализирали в тази област. Като цяло, може да се обобщи, че участниците в проучването са устойчиво мотивирани за разработването на заданието и идейния проект поради практико-приложния им характер и възможността да реализират идеите си.

Накрая, въпрос № 10 е отправен към възможностите за допълнителните дейности на респондентите, които са част от новия учебни план на специалност „Неформално образование“ и в този смисъл са задължителни в рамките на преддипломната практика като продължителност и реализация: „Какви допълнителни дейности/задачи предпочитате да осъществите в преддипломната практика?“. Възможните отговори са: а) представяне на успешен проект / добри практики, реализирани вече в базовата институция; б) представяне на успешен проект / добри практики, планирани за реализиране вече в базовата институция; в) теоретично обосноваване (доклад); г) включ-

ване в организацията и реализацията на обучения и дейности (концерти, изложби, рецитали, базари, занимални, театрално представление; д) други дейности, планирани в годишния календар на базовата институция. За акад. 2022/2023 г. повече от половината – 9 студенти, или 56,25%, предпочитат като допълнителни дейности/задачи към стажантска преддипломна практика, част I, свързана със самостоятелна работа извън институция, да се включат в организацията и реализацията на обучения и дейности (концерти, изложби, рецитали, базари, занимални, театрално представление и др.), планирани в годишния календар на базовата институция; 8 респонденти, или 50%, биха искали да представят успешен проект / добри практики, реализирани вече в базовата институция; 7, или 43,75%, предпочитат да представят успешен проект / добри практики, планирани за реализиране вече в базовата институция; само 3-ма респонденти, или 18,75%, биха искали да разработят теоретичен доклад, който да служи за научна обосновка на идейния проект/доклада; 1 респондент, или 6,25%, би искал да реализира допълнително проучване на интересите и потребностите на участниците в обучението. За акад. 2023/2024 г. 9 респонденти – 64,29 %, биха искали да представят добра практика, която е била успешно реализирана в базовата институция; 3-ма респонденти – 21,43%, биха предпочели да се включат в изложба, концерт или друга дейност, планирана в календара на базовата институция; 2-ма, или 14,29%, биха искали да разработят самостоятелен проект. Следва да се обобщи, че участниците в проучването преобладаващо се насочват към това да се включат в организацията и реализацията на обучения, дейности и добри практики в базовата институция, т.е. към практико-приложните аспекти на дейността в институцията и това е устойчива тенденция на база данни и за двете години.

Заклучение

Резултатите от проведеното емпирично проучване със студенти в бакалавърска програма „Неформално образование“, основани на поставените изследователски въпроси в интервюто, показват, че като цяло, те одобряват портфолиото в структурно и съдържателно отношение, както и разработването на заданието / идейния проект и това са устойчиви тенденции в рамките на акад. 2022/2023 и 2023/2024 г. Участниците в проучването се самоопределят като мотивирани за разработване съдържанието на портфолиото, както и на идейния проект / заданието в частност, защото са пряко свързани с професионалната им реализация и тук също се наблюдават устойчиви тенденции в отговорите. В същото време, следва да се имат предвид и мнения на респондентите, които могат да бъдат взети под внимание с цел оптимизиране на портфолиото, които също показват устойчивост. Те са свързани с възможност за добавяне в

портфолиото на план – визия за развитието на институцията, студентите биха искали да имат мнение, което да влияе върху развитието на базовата институция. Личният избор е значим за тях и във връзка с възможността за определяне вида на идейния проект / заданието – свободата да определят самостоятелно идейния проект / заданието, би повлияла още повече върху мотивацията на респондентите. Едновременно с това би могло да се имат предвид възможностите за намаляване тежестта на административните документи в портфолиото. Администрирането в чисто технически план, т.е. като технически изисквания във връзка със спазването на сроковете, затруднява студентите и би се отразило върху общата им преценка и успеваемост в практическото обучение.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – Next Generation EU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01“ – за проект №.70-123-470 от 27.06.2023 г. на тема „Преддипломната практическа подготовка на студентите като преход към тяхната професионална реализация“, Факултет по педагогика при СУ „Св. Климент Охридски“.

БЕЛЕЖКИ

1. Терминологично, използването на „преддипломна практика“ (официално обозначена в Наредбата като ‘Стажантска практика’) (Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионалната квалификация „учител“, в сила от учебната 2017/2018 година, Приета с ПМС № 289 от 07.11.2016 г., Обн. ДВ. бр. 89 от 11 ноември 2016 г., изм. и доп. ДВ. бр. 105 от 18 декември 2018 г., изм. и доп. ДВ. бр. 10 от 5 февруари 2021 г., чл. 9, чл. 12 „Преддипломната практика“ на студентите се записва като „Стажантска практика“) е в съответствие със заглавието на проекта, с помощта на който е реализирана изследователската дейност, и наименованието на практиката в учебния план на специалност „Неформално образование“ във Факултета по педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“ – Стажантска преддипломна практика, съчетание от традиция и нормативно зададена терминология. Понятията „преддипломна практика“ и „стажантска преддипломна практика“ се използват като синоними в настоящия текст.

ЛИТЕРАТУРА

ГОСПОДИНОВ, В.; ГЕОРГИЕВА Г.; ГЕОРГИЕВА-ИЛИЕВА Р.; СЛАВЕЙКОВА М., 2024. Студентите от специалност „неформално образование“ в условията на стажантската преддипломна практика –

- подготовка, въвеждане, защита. *Педагогика*, т. 96, № 5s, с. 94 – 114, ISSN: 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).
- КОСЕВА, М. (Ред). *Детето и педагогиката. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Е. Василева*. с. 124 – 132. София: Св. Кл. Охридски. ISBN 978-954-01-3806-0.
- BRYMAN, A., 2012. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978–0–19–958805–3.
- НИКОЛАЕВА, С., 2018. Неформалното образование като концептуално и приложно предизвикателство в български контекст. В: Я. РАШЕВА-МЕРДЖАНОВА, И. ПЕТКОВА, LOUIS, C.; MANION, L.; MORRISON, K., 2007. *Research Methods in Education*. USA and Canada: Routledge. ISBN 0-203-02905-4.
- RABIONET, S., 2009. *How I learned to design and conduct semi-structured interviews: An ongoing and continuous journey. The Qualitative Report*, vol. 16, no. 2, pp. 563 – 566. Print ISSN: 1052-0147. E-ISSN: 2160-3715.

Acknowledgments & Funding

This study is financed by the European Union-Next Generation EU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01“– for project No. 70-123-470 of 27.06.2023 on the topic “Pre-graduate practical training of students as a transition to their professional realization”, Faculty of Pedagogy at SU “St. Kliment Ohridski”.

REFERENCES

- BRYMAN, A. 2012. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978–0–19–958805–3.
- GOSPODINOV, V.; GEORGIEVA, G.; GEORGIEVA-ILIEVA, R.; SLAVEYKOVA, M., 2024. Students of the specialty “non-formal education” in the conditions of the internship pre-diploma practice – preparation, introduction, defense. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 96, no. 5s, pp. 94 – 114, ISSN: 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).
- LOUIS, C.; MANION, L.; MORRISON, K., 2007. *Research Methods in Education*. USA and Canada: Routledge. ISBN 0-203-02905-4.
- NIKOLAEVA, S., 2018. Non-formal education as a conceptual and Applied challenge in the Bulgarian context, In: YA. RASHEVA-MERDZHANOVA, I. PETKOVA, M. KOSEVA (Eds.). *The child and the pedagogy. Anniversary collection in honor of the 70th anniversary of Prof. Dr. E. Vasileva*. pp. 124 – 132. Sofia: St. Kl. Ohridski. ISBN 978-954-01-3806-0.
- RABIONET, S., 2009. How I learned to design and conduct semi-structured interviews: An ongoing and continuous journey. *The Qualitative Report*, vol. 16, no. 2, pp. 563 – 566. Print ISSN: 1052-0147. E-ISSN: 2160-3715.

STUDENTS' PORTFOLIO IN THE TRANSITION FROM PRE-GRADUATION PRACTICE TOWARDS PROFESSIONAL REALIZATION IN THE FIELD OF NON-FORMAL EDUCATION

Abstract. The purpose of this article is to conduct a comparative survey of the opinions of students in the specialty “Non-formal Education” at the Faculty of Pedagogy of Sofia University “St. Kliment Ohridski”, in order to establish whether there are sustainable trends in relation to the preparation of the portfolio as a reflexive and assessment tool. The study was conducted within two consecutive years – in June of the academic year 2022/2023 after the completion of the students’ pre-graduate practice and a year later with them – in the academic year 2023/2024. In accordance placed purpose, two research questions are asked: 1. Do respondents approve of the portfolio in terms of structure and content? 2. Do respondents approve of the development of a conceptual project/assignment as part of the portfolio? The data collection tool is a semi-structured interview with the participants in the study, to the answers of which content analysis is applied to the specific research question. The results of this study show that there are sustainable trends in the approval of the portfolio in terms of structure and content, as well as in the development of the assignment / conceptual project. In parallel, the respondents make recommendations for optimizing the portfolio, which would affect the quality and effectiveness of practical training as a transition to professional realization.

Keywords: portfolio; pre-diploma practice; students; informal education; transition to professional realization

✉ **Dr. Svetlana Angelova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-4150-9594

Foreign Languages and Cultures Department

Pedagogy Section

New Bulgarian University

Sofia, Bulgaria

E-mail: sangelova@nbu.bg

✉ **Dr. Berdzhuhi Yordanova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-9099-2856

Faculty of Education

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: berdjuhi@fp.uni-sofia.bg